

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΔΑΣΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΗΜΟΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
2^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

"Πολιτιστική Κληρονομιά και Τοπική Ανάπτυξη"

Επιμέλεια:
Ευάγγελος Μανωλάς

ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ 2019

**Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας
«Πολιτιστική Κληρονομιά και Τοπική Ανάπτυξη»**

**Έκδοση Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου
Θράκης και Δήμου Ορεστιάδας**

Επιμέλεια: Ευάγγελος Μανωλάς

ISBN: 978-618-00-1152-4

Copyright © 2019

Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και
Δήμος Ορεστιάδας

Ημερομηνία Έκδοσης: Απρίλιος 2019

Οργανωτική Επιτροπή

Πρόεδρος

Ευάγγελος Μανωλάς

Μέλη

Σπυρίδων Γαλατσίδα
Αριστοτέλης Παπαγεωργίου
Στυλιανός Ταμπάκης
Γεώργιος Τσαντόπουλος

Κριτές εργασιών

Δέσποινα Αμανατίδου
Σπυρίδων Γαλατσίδα
Δημήτριος Γκεντσίδης
Περμανθούλα Δεληγιάννη
Θωμάς Ζαβαλιάρη
Δημήτριος Κιηγμάς
Αθανάσιος Κούγκουλος
Ιωάννης Κούζας
Σπυρίδων Κουτρούμπας
Θεόδωρος Κυρκούδης
Θεόδωρος Μανουσίδης
Γεώργιος Μηνόπουλος
Άννα Μπογιατζή
Στυλιανός Ταμπάκης
Γεώργιος Τοπαλίδης
Γεώργιος Τσαντόπουλος
Ελένη Φιλιππίδου
Χρήστος Χατζησαββίδης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ	10
ΙΣΤΟΡΙΑ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ	17
Αθανασία-Λυδία Δερβίσογλου ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ ΣΤΗ ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ: ΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ	19
Δημήτριος Μόκαλης ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΡΑΓΑΤΣ ΣΤΗ ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ	27
Ιωάννης Μ. Κούζας & Βασιλική Ι. Κούζα Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΒΡΟΥ	34
Αθηνά Μόρφη Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΣΤΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΟΡΕΣΤΙΑΔΙΤΩΝ	44
Αθανάσιος Αν. Γεωργίσης Η ΕΒΡΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	53
Διαμαντής Μυρτσίδης & Χρήστος Μυρτσίδης ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΚΑΦΕΝΕΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΒΥΣΣΑΣ	74
ΜΕΓΑΛΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ	85
Μαρία Ψαρρά ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ: ΔΙΑΚΕΚΡΙΜΕΝΟΣ ΙΑΤΡΟΣ, ΛΟΓΙΟΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	87
Δημήτριος Παπάζογλου ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ: Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΦΗΜΗΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ	101
Βία Μπλάτσιου Ο ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ, ΟΡΕΣΤΙΑΔΟΣ ΚΑΙ ΣΟΥΦΛΙΟΥ ΙΩΑΚΕΙΜ ΣΙΓΑΛΑΣ	107

ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ – ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ	113
Γεώργιος Καραγκιοζίδης ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΤΑΓΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΚΛΗΣΙ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΝΕΑΣ ΒΥΣΣΑΣ	115
Ελευθερία Ιωαννίδου & Χρυσούλα Τσαμπλή Η ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΑΓΑΠΗΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ	121
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ	127
Μαρίνα Σιρδάρη Η ΚΙΒΩΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	129
Ευθαλία Γέρου ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ: ΗΘΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΣΤΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ	139
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	151
Πασχαλίνα Σίσκου, Σπυρίδων Γαλατσίδας & Ευάγγελος Μανωλάς ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΧΡΗΣΤΩΝ	153
Μάρθα Κωστοπούλου, Φωτεινή Μπαντούδη & Γεώργιος Τσαντόπουλος ΓΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΣΕ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	164
Ευάγγελος Μανωλάς, Αριστοτέλης Χ. Παπαγεωργίου, Παρασκευή Καρανικόλα & Στυλιανός Ταμπάκης ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΣ: ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΔΑΣΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ	177
Σιδερή Λεύκελη & Γεώργιος Τσαντόπουλος ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΗΣΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	187
Δημήτριος Γκεντσιδής ΖΑΠΠΕΙΟΝ ΑΝΩΤΕΡΟΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ	196

Δημήτριος Κηγγιάς & Γεώργιος Ρυζιώτης 208
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΩΣ – ΓΥΜΝΑΣΙΟ

ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 221

Ελένη Ραντζούδη 223
Ο ΠΕΥΚΩΝΑΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

Μαρία Γεωργοπούλου 234
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΗΣ
ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

Θωμάς Ζαβαλιάρη 246
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ
ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ – ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ 259

Θεόδωρος Μανουσιδής, Σταυριανή Κουτσού & Αθανάσιος Ράγκος 261
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΙΔΙΟΤΥΠΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ
ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

Κυριακή Μπουρμά & Βασιλική Τσομπανίδου 271
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ
ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ
ΓΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ

ΜΟΥΣΕΙΑ 287

Χρυσούλα Σαββοπούλου & Φωτεινή Μπαντούδη 289
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΓΙΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ
ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

Κωνσταντίνος Δεμερτζής & Λάζαρος Ηλιάδης 304
Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΣΤΗ ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ	313
Ευτυχία Καρρού Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΜΑΡΗΔΩΝ	315
Βασιλική Ολμπασάλη ΟΙ ΓΚΑΓΚΑΒΟΥΖΗΔΕΣ ΤΟΥ ΘΟΥΡΙΟΥ	325
ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ – ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΕΝΔΥΜΑΣΙΕΣ	339
Θεόδωρος Κυρκούδης ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΓΗΓΕΝΩΝ ΣΤΟ ΤΡΙΓΩΝΟ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	341
Άννα Λάμπογλου ΤΟ ΚΟΣΜΗΜΑ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΦΟΡΕΣΙΑ ΤΩΝ ΜΑΡΗΔΩΝ	351
Νεκταρία-Άννα Σαρδάνη Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΦΟΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΒΥΣΣΑΣ	364
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ	373
Ελπίδα Φαρδογιάννη ΑΘΛΗΤΕΣ ΤΗΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ ΠΟΥ ΔΙΑΚΡΙΘΗΚΑΝ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΤΗΝ ΠΕΤΟΣΦΑΙΡΙΣΗ, ΣΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΤΑΕΚWONDO	375
Διαμαντής Μυρτσίδης & Χρήστος Μυρτσίδης ΟΙ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	387
Ιωάννης Μ. Κούζας Η ΚΑΛΑΘΟΣΦΑΙΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ	403
Κωνσταντίνος Δούλιας Η ΠΕΤΟΣΦΑΙΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ: ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	411
ΣΥΛΛΟΓΟΙ	421
Πασχάλης Μαυρίδης ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ – ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ – ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	423

Νίκη Καλαϊτζόγλου ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΠΟΓΟΝΩΝ ΚΑΡΑΓΑΤΣΙΑΝΩΝ-ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ «Η ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ»	432
Νικόλ-Ιουστίνη Ιωαννίδου & Μαρία Αζορίδου ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΥΡΙΩΝ ΚΑΙ ΔΕΣΠΟΙΝΙΔΩΝ ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ «ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ»	442
Χρυσή Νικολακούδη ΣΚΑΚΙ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗ ΝΕΑ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑ	447
ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ	459

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι εργασίες που περιέχονται σ' αυτό τον τόμο παρουσιάστηκαν στο 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας με θέμα «Πολιτιστική Κληρονομιά και Τοπική Ανάπτυξη» που διοργανώθηκε από τη Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης σε συν-διοργάνωση με το Δήμο Ορεστιάδας. Το συνέδριο πραγματοποιήθηκε στις 13-15 Οκτωβρίου 2017 στις εγκαταστάσεις του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης στη Νέα Ορεστιάδα. Στο συνέδριο παρουσιάστηκαν πενήντα επτά εργασίες που ταξινομήθηκαν σε έντεκα διαφορετικές ενότητες.

Ο παρών τόμος περιέχει τις τριάντα εννέα εργασίες που υποβλήθηκαν εγγράφως. Οι τριάντα εννέα εργασίες είναι ταξινομημένες σε δώδεκα ενότητες, και συγκεκριμένα: «Ιστορία-Αρχαιολογία», «Μεγάλες Προσωπικότητες», «Εκκλησίες – Φιλανθρωπικό και Κοινωνικό Έργο», «Ελληνική Γραμματεία», «Εκπαίδευση», «Φυσικό και Αστικό Περιβάλλον» «Γεωργικά Εργαλεία – Αγροτικά Προϊόντα – Διατροφική Κουλτούρα», «Μουσεία», «Πληθυσμιακές Ομάδες», «Ηθη και Έθιμα – Παραδοσιακές Ενδυμασίες», «Αθλητισμός», «Σύλλογοι».

Ευχαριστώ θερμά όλους τους κριτές που αξιολόγησαν τις εργασίες του τόμου. Επίσης, ευχαριστώ θερμά όλους τους συγγραφείς για τα κείμενά τους αλλά και για τη συνεργασία τους κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας αυτής της έκδοσης.

Ευάγγελος Μανωλάς

Καθηγητής

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Νέα Ορεστιάδα, Απρίλιος 2019

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

Σταύρος Τουλουπίδης, Καθηγητής, Πρυτανεύων Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

Αγαπητοί Σύεδροι,

Βρίσκομαι στην ευχάριστη θέση να σας καλωσορίσω σήμερα στην Ορεστιάδα και στο Πανεπιστήμιό μας. Νομίζω ότι τέτοιου είδους εκδηλώσεις συμβάλλουν στην εξωστρέφεια του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, συμβάλλουν ιδιαίτερα στη σύνδεσή του με την τοπική κοινωνία, αναδεικνύουν τη δυναμική του και τις πρωτοβουλίες του σε θέματα που αφορούν στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής.

Χαίρομαι ιδιαίτερα που η προσπάθεια αυτή που ξεκίνησε πριν δυο χρόνια με το πρώτο Πανελλήνιο Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού στην Ορεστιάδα με θέμα τις Ιστορικές Διαδρομές στην Ορεστιάδα, έχει συνέχεια και φέτος. Η επιτυχία της προπερσινής διοργάνωσης είναι αδιαμφισβήτητη. Έδωσε στην Ορεστιάδα νέα πνοή και δυναμική, συγκεντρώνοντας μεγάλο αριθμό διακεκριμένων ομιλητών, και την ανέδειξε ως έναν αξιόλογο τόπο που αξίζει κανείς να επισκεφθεί, τόπο που προσφέρει ποιότητα ζωής, ποιότητα σπουδών για τους φοιτητές μας, δυνατότητες δημιουργίας, τόπο με προοπτικές για όποιον θέλει να δραστηριοποιηθεί εδώ. Μελετήθηκε η ιστορία της Ορεστιάδας και της ευρύτερης περιοχής της, φωτίστηκαν διαφορετικές πτυχές της και αναδύθηκαν οι προοπτικές της.

Το φετινό δεύτερο Πανελλήνιο Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας συνεχίζει την προσπάθεια που ξεκίνησε το 2015, αλλά επικεντρώνεται ακόμη περισσότερο στις προοπτικές της περιοχής για το μέλλον, καθώς τις εργασίες του Συνεδρίου θα απασχολήσει η τοπική ανάπτυξη μέσω της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Γι' αυτό το λόγο χαιρετίζω την πρωτοβουλία της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Πανεπιστημίου μας, που σε συνεργασία με το Δήμο Ορεστιάδας συγκεντρώνει εδώ φοιτητές, μελετητές και ερευνητές, εκπροσώπους των φορέων της περιοχής, την Εκκλησία και την τοπική κοινωνία. Και θα ήθελα να συγχαρώ και να ευχαριστήσω γι' αυτό τους διοργανωτές, και ιδιαίτερα τον Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Δασολογίας, κ. Ευάγγελο Μανωλά. Θα ήθελα να παρακαλέσω να μην εγκαταλείψετε αυτή την προσπάθειά σας, παρά να τη συνεχίσετε και να κάνετε αυτό το συνέδριο θεσμό.

Να το αναπτύξετε σε διασυνοριακό θεσμό, σε συνεργασία με τις αντίστοιχες περιοχές, με Δήμους, εκπαιδευτικά Ιδρύματα και πολιτιστικούς φορείς των γειτονικών χωρών. Οι ενδιαφέρουσες ποικίλες θεματικές του Συνεδρίου δεν είναι δυνατό να κλειστούν σε σύνορα, και είμαι βέβαιος ότι θα υπάρξει μεγάλο ενδιαφέρον για τις συζητήσεις που γίνονται στο Συνέδριο αυτό και από τους γείτονές μας, αφού θεωρώ ότι και οι περιοχές μας συνδέονται ιστορικά αλλά και ο προβληματισμός για την πολιτιστική κληρονομιά και τις στρατηγικές αξιοποίησης και ανάδειξής της είναι κοινά.

Είμαι πολύ χαρούμενος που είστε σήμερα εδώ, ελπίζω ότι οι συζητήσεις που θα γίνουν με τη συμβολή των διακεκριμένων ομιλητών θα ενημερώσουν, θα δημιουργήσουν προβληματισμό αλλά και θα διαμορφώσουν συμπεράσματα που θα συμβάλουν στην δημιουργία συνεργασιών και σχεδιασμού για την ανάπτυξη, σε όλα τα επίπεδα, της πόλης και της ευρύτερης περιοχής.

Εύχομαι καλή επιτυχία στις εργασίες του Συνεδρίου.

Γεώργιος Καραγιάννης, Πρόεδρος Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Ορεστιάδας

Αξιότιμες κυρίες και κύριοι, φίλες και φίλοι,

Η σημερινή μέρα είναι εξαιρετικά σημαντική για την πόλη μας, για το δήμο μας, για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευσή μας, καθώς είχαμε την τιμή να υποδεχθούμε τον Πρόεδρο και τα μέλη του Δ.Σ. του Ευγενίδειου ιδρύματος στο 6^ο Δημοτικό Σχολείο «το Ευγενίδειο» και σήμερα έχουμε την τιμή να ζήσουμε την έναρξη του Επιστημονικού μας Συνεδρίου, το οποίο τελεί υπό την αιγίδα του Δήμου Ορεστιάδας. Η δημοτική μας αρχή ενθαρρύνει αυτές τις δράσεις, καθώς οι δύο τοπικές μας σχολές μέσα από την έρευνα, το πείραμα, τη μελέτη και την παροχή γνώσης αλλά και μέσα από την ενημέρωση μπορούν να συμβάλλουν στην ενίσχυση των δεσμών της τοπικής μας κοινωνίας, των αγροτών με το πανεπιστήμιο, τους καθηγητές, τους επιστήμονές μας.

Η πολυπλοκότητα των σημερινών κοινωνιών, με τα μεγάλα ζητήματα του περιβάλλοντος, απαιτούν από τον πολίτη, υπευθυνότητα, ευαισθησία, γνώση της ιστορίας και του πολιτισμού, ενεργό συμμετοχή, μορφωτική επάρκεια, στοιχεία που προσφέρονται κυρίως από την Παιδεία. Με το σημερινό μας Συνέδριο αναδεικνύουμε όλες αυτές τις παραμέτρους, εντείνοντας τις ενέργειές μας προς αυτή την κατεύθυνση.

Κύριε Κοσμήτορα, κύριε πρόεδρε, κ.κ. καθηγητές, εμείς απολαμβάνουμε τη συνεργασία με τα στελέχη του Πανεπιστημίου μας όλα αυτά τα χρόνια. Ωστόσο, σήμερα, αν και δεν το συνηθίζω, θα ήθελα να κάνω μια ειδική αναφορά στον φίλο πλέον, τον καθηγητή κύριο Ευάγγελο Μανωλά και θα μου επιτρέψετε να πω πως, αν είχε θεσμοθετηθεί ο τίτλος του επίτιμου Δ.Σ. Ορεστιάδας, τότε αυτόν τον τίτλο θα μπορούσε ο ανωτέρω επάξια να τον διεκδικήσει. Σας ευχαριστούμε που θα μοιραστείτε με γενναιοδωρία την πολύτιμη γνώση και εμπειρία σας μαζί μας. Είναι ιδιαίτερη η τιμή και η χαρά όλων μας να παρακολουθήσουμε την πλούσια θεματολογία του Συνεδρίου. Καλές εργασίες στο 3ήμερο επιστημονικό μας Συνέδριο και καλή επιτυχία!

Δημήτριος Μπονώρας, Υποστράτηγος, Διοικητής 16^{ης} Μεραρχίας Πεζικού

Κυρίες και Κύριοι,

Με τον όρο πολιτιστική κληρονομιά εννοούμε ένα σύνολο πολιτιστικών έργων, όπως τα βιβλία, τους πίνακες ζωγραφικής, τα άυλα πολιτιστικά έργα, όπως την παράδοση, αλλά εννοούμε, ταυτόχρονα, και τη φυσική μας κληρονομιά, όπως το περιβάλλον. Οι ένοπλες δυνάμεις συμβάλουν και στην ανάπτυξη του πολιτισμού αλλά και στην προστασία του περιβάλλοντος.

Όσο και αν φαίνεται περίεργο, οι ένοπλες δυνάμεις έχουν υπηρεσίες για τη διαφύλαξη της ιστορίας αλλά και του πολιτισμού. Ο στρατός έχει τη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, της οποίας αποστολή είναι να καταγράφει και να διαφυλάττει την ιστορία μας και, κυρίως, τη στρατιωτική ιστορία. Ταυτόχρονα, υπάρχει η υπηρεσία στρατιωτικών αρχείων, που διατηρεί τα πρωτότυπα κείμενα, μέσα από τα οποία ο ερευνητής μπορεί να μελετήσει ιστορικά γεγονότα ή να αποκτήσει γνώσεις για τη γλώσσα ή τα ήθη και τα έθιμα μιας συγκεκριμένης περιοχής. Αυτό δεν συμβαίνει μόνο στο στρατό αλλά και στην Αεροπορία και στο Ναυτικό.

Ταυτόχρονα, όμως, οι ένοπλες δυνάμεις έχουν σημαντικές πολιτικές για τη διατήρηση του περιβάλλοντος, καθώς στοχεύουν στο να προστατεύσουν το περιβάλλον είτε κατά τη διάρκεια ασκήσεων είτε κατά τη διενέργεια άλλων δραστηριοτήτων. Ταυτόχρονα, κάνουν ορθολογιστική χρήση των φυσικών πόρων αλλά και ακολουθούν διαδικασίες που προστατεύουν το περιβάλλον από τη ρύπανση. Βέβαια, οι ένοπλες δυνάμεις, όταν έχουν να επιλέξουν μεταξύ της προστασίας του περιβάλλοντος και της επιχειρησιακής τους δυνατότητας, επιλέγουν το δεύτερο. Παρ' όλα αυτά η προστασία του περιβάλλοντος είναι, για τις ένοπλες δυνάμεις, εξαιρετικά σημαντική δραστηριότητα. Στη συνέχεια θα έχετε την

ευκαιρία να ακούσετε για τις πολιτικές που ακολουθεί το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας για την προστασία του περιβάλλοντος.

Κλείνοντας θα ήθελα να σας μεταφέρω τους χαιρετισμούς του Διοικητή του Δ' Σώματος Στρατού Αντιστράτηγου Γεωργίου Καμπά, και, ταυτόχρονα, να σας ευχηθώ τα συμπεράσματα που θα προκύψουν από το συνέδριο να αποτελέσουν τη βάση πάνω στην οποία θα οικοδομηθούν πολιτικές που θα έχουν ως σκοπό να μετατρέψουν την πολιτιστική κληρονομιά του Β. Έβρου ως συγκριτικό πλεονέκτημα για ανάπτυξη.

Σας ευχαριστώ πολύ.

Σπυρίδων Κουτρούμπας, Καθηγητής, Κοσμήτορας Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας Δ.Π.Θ.

Πανοσιολογιότατε, Κυρίες και Κύριοι,

Σας καλωσορίζω στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης στην Ορεστιάδα. Είναι ιδιαίτερη χαρά και τιμή για τη Σχολή μας η διοργάνωση του 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας, αλλά και για μένα προσωπικά, που παρευρίσκομαι σήμερα εδώ απευθύνοντας χαιρετισμό. Το Συνέδριο αυτό αποτελεί τη συνέχεια του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, το οποίο ομολογουμένως στέφθηκε από μεγάλη επιτυχία. Η Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας από την πρώτη στιγμή αγκάλιασε αυτή την προσπάθεια και στάθηκε αρωγός για την επιτυχία της. Βλέποντας το πρόγραμμα με τους εκλεκτούς εισηγητές, είναι σίγουρο πως το Συνέδριο θα δώσει τη δυνατότητα να αναδειχτούν για μια ακόμη φορά ο πλούτος και η ιστορία της πόλης, αλλά και ο πολιτισμός και η ζεστασιά των ανθρώπων της. Επίσης, το Συνέδριο αποτελεί μια ακόμα απόδειξη του ρόλου που διαδραματίζει το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο στην Ορεστιάδα, ως επιστημονικός και πνευματικός φορέας της περιοχής, όχι μόνο στα αμιγώς επιστημονικά πεδία που διακονεί, αλλά και στην γενικότερη ανάπτυξή της. Άλλωστε, τα τελευταία χρόνια το Πανεπιστήμιο έχει δείξει μια έντονη εξωστρέφεια, η οποία αποτυπώνεται με πληθώρα κοινών δράσεων με φορείς της περιοχής. Τις δράσεις αυτές είμαστε αποφασισμένοι όχι μόνο να τις διατηρήσουμε, αλλά να τις ενισχύσουμε και να τις διευρύνουμε.

Θέλω να ευχαριστήσω και να συγχαρώ την οργανωτική επιτροπή του Συνεδρίου και ιδιαίτερα τον Πρόεδρό της και αγαπητό συνάδελφο κ. Ευάγγελο Μανωλά, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Δασολογίας, Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών πόρων, για τις άοκνες προσπάθειες που κατέβαλε για την επιτυχία της διοργάνωσης, καθώς και για τον ενθουσιασμό, την υπομονή και επιμονή που επέδειξε.

Εύχομαι καλή επιτυχία στις εργασίες του Συνεδρίου.

Γεώργιος Μηνόπουλος, Ομότιμος Καθηγητής Τμήματος Ιατρικής Δ.Π.Θ., τ. Αναπληρωτής Πρόεδρος Τμήματος Αγροτικής Ανάπτυξης Δ.Π.Θ., τ. Υπερνομάρχης Ροδόπης-Έβρου

Σεβαστέ Πατέρα, Εκπρόσωπε του Μητροπολίτου, κύριε Μανωλά, Πρόεδρε της Οργανωτικής Επιτροπής, κύριε Πρόεδρε του Δημοτικού Συμβουλίου, κύριε Κοσμήτορα, κύριε εκπρόσωπε του Στρατηγού, κυρίες και κύριοι, αγαπητοί φοιτητές και φοιτήτριες,

Είναι μεγάλη η χαρά μου να βρίσκομαι σήμερα στην πόλη της Ορεστιάδος με τα δύο της πανεπιστημιακά τμήματα και να παρακολουθώ τις εργασίες αυτού του Δεύτερου Επιστημονικού και Πολιτιστικού Συνεδρίου. Είναι γνωστά σε όλους σας τα δύο τμήματα του Πανεπιστημίου μας στην πόλη της Ορεστιάδος, ίσως, όμως, δεν γνωρίζετε πως άρχισε η λειτουργία τους. Απλά ακολουθήθηκε η ελληνική πραγματικότητα! Προσλήφθηκαν πρώτα οι φοιτητές και μετά οι Καθηγητές. Για να λυθεί το πρόβλημα, τουλάχιστον από διοικητικής

απόψεως, το Πανεπιστήμιο διόρισε προσωρινές Διοικούσες Επιτροπές. Στο Τμήμα της Δασολογίας Αναπληρωτής Πρόεδρος ήταν ο Κώστας Μανωλάς, ο αδερφός του κυρίου Ευάγγελου και στο άλλο, αυτό της Γεωπονίας, Αναπληρωτής Πρόεδρος ορίστηκε ο ομιλών.

Όμορφες ημέρες στην Ορεστιάδα μέχρις ότου εκλεγούν οι πρώτοι Καθηγητές και αναλάβουν οι ίδιοι τη διοίκηση των Τμημάτων. Από την εποχή εκείνη ιδιαίτερα θυμάμαι την ορκωμοσία των πρώτων φοιτητών. Πανηγυρική ήταν η εκδήλωση και ήταν παρούσες όλες οι αρχές. Τον όρκο διάβασε μία φοιτήτρια που είχε εισαχθεί με την υψηλότερη βαθμολογία. Πρώτος προσφώνησε ο τότε Μητροπολίτης Νικηφόρος, Μακαριστός σήμερα. Αφού ευχήθηκε καλή πρόοδο στις Σχολές και στους φοιτητές και φοιτήτριες τους παρότρυνε και για καλές παντρείες μεταξύ τους αλλά και με νέους της τοπικής κοινωνίας. Δεν ξέρω αν αυτές έγιναν, και σε ποιο βαθμό, όμως η πρόοδος των Σχολών είναι πλέον ορατή και μεγάλος ο αριθμός των φοιτητών και φοιτητριών που αποφοίτησαν από αυτές.

Η σχέση μου με την πόλη της Ορεστιάδας ανάγεται σε παλαιότερους χρόνους όταν, ασχολούμενοι με τα πολιτιστικά, ιδρύσαμε αρχικά μία χορωδία παραδοσιακών τραγουδιών στην Αλεξανδρούπολη και αργότερα στην Ορεστιάδα. Τότε οι πολιτιστικές μας συνεργασίες ήταν πολλές και σημαντικές. Αργότερα, ως Υπερνομαρχία Ροδόπης - Έβρου, μας δόθηκε η ευκαιρία να έχουμε αρκετές δραστηριότητες και στην πόλη της Ορεστιάδας. Καταρχήν ήμουν ο μοναδικός Υπερνομάρχης ο οποίος δημιούργησε Γραφείο με Υπηρεσιακούς Συνεργάτες και στην πόλη της Ορεστιάδας και αυτό γιατί η απόσταση από την Κομοτηνή και την Αλεξανδρούπολη είναι πολύ μεγάλη. Κύριος εκπρόσωπος μας ήταν ο γνωστός σας πολυτάλαντος δημοσιογράφος, κυρίως όμως Πνευματικός Άνθρωπος, ο κύριος Σταύρος Παπαθανάκης.

Θέλω να πιστεύω ότι, μέσα από την τοπική αυτοδιοίκηση, και στην πόλη της Ορεστιάδος, σε συνεργασία με τοπικούς φορείς, δημιουργήσαμε αρκετά και σημαντικά γεγονότα. Απόηχος αυτής της συνεργασίας είναι η εξαιρετική τιμή που μου έκανε ο Δήμος Ορεστιάδος να με τοποθετήσει επικεφαλής της Επιστημονικής Επιτροπής του εορτασμού του «Έτους του Στέφανου Καραθεοδωρή». Μεγάλα τα γεγονότα με την τριήμερη παρουσία του Οικουμενικού Πατριάρχη, όμως, θέλω αποσπασματικά εδώ να αναφέρω σχολιασμούς απογόνων του Καραθεοδωρή, οι οποίοι αναφέρονται στην πόλη της Ορεστιάδος και στους κατοίκους της. Ο ένας ήταν ο Στέφανος Γερούλανος, Καθηγητής Χειρουργικής στην Ελβετία, Καθηγητής της Ιστορίας της Ιατρικής στο Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων και Διευθυντής της Μονάδας Εντατικής Θεραπείας στο Ωνάσειο Καρδιοχειρουργικό Κέντρο στην Αθήνα. Κατά την ομιλία του στο Συνέδριο εξέφρασε το θαυμασμό του για την όμορφη πόλη της Ορεστιάδος και παρακίνησε το Δήμαρχο να περιφρουρήσει αυτή την ομορφιά, κυρίως να μη δοθεί δυνατότητα επέκτασης των κτιρίων σε ύψος. «Μη χαλάσετε την πόλη σας όπως εμείς χαλάσαμε την Αθήνα», είπε. Προσθέτω κι εγώ, όπως και εμείς χαλάσαμε την Αλεξανδρούπολη. Άλλος ένας του γένους των Καραθεοδωρή ήταν ο Παύλος ο Πηλαδάκης, του Διπλωματικού Σώματος αυτός. Το ενδιαφέρον του για το Μουσείο των Καραθεοδωρή στη Νέα Βύσσα είναι ουσιαστικό και συνεχές. Έχει επισκεφθεί πολλές φορές την Ορεστιάδα και σε κάθε ευκαιρία εκφράζει το μεγάλο το θαυμασμό για το υψηλό πολιτιστικό επίπεδο των κατοίκων της περιοχής.

Αυτό εμένα δεν με εντυπωσιάζει γιατί η Ορεστιάδα μπορεί να είναι καινούργια πόλη που πρωτοχτίστηκε μέσα σε λασποχώραφα οι κάτοικοι της όμως μετέφεραν το υψηλό τους πολιτιστικό επίπεδο από τον αστικό ιστό της Αδριανούπολης.

Επειδή μου δόθηκε ο λόγος νομίζω είμαι υποχρεωμένος να αναφερθώ και στον Κώστα Μανωλά τον αδερφό του κυρίου Ευάγγελου. Ο Κώστας Μανωλάς ήταν Καθηγητής Χειρουργικής στο Πανεπιστήμιο μας και είχα τη χαρά να συνεργαστώ στενά μαζί του για πολλά χρόνια. Έδωσε την αγάπη του στον τόπο και στην επιστήμη του, άνοιξε καινούργιους δρόμους στην Ελλάδα στη χειρουργική των ενδοκρινών αδένων (θυρεοειδής, παραθυρεοειδείς, επινεφρίδια, πάγκρεας) και δημιούργησε το ΕΚΑΒ όταν ιδρύθηκε στην περιφέρειά μας. Δυστυχώς μας άφησε νωρίς και η απώλειά του είναι δυσαναπλήρωτη!

Σε μία συνομιλία μας κάποτε μου είπε «Γιώργο πρέπει να ξέρεις ότι οι Θρακιώτες δεν σταμάτησαν στα Πιέρια όρη και στην περιοχή του Ολύμπου όπως συνήθως αναφέρεται, αλλά έφτασαν μέχρι τη Νάξο». Είχα την ευκαιρία αργότερα να το διαπιστώσω από γραπτές πηγές. Δεν ξέρω εάν αυτό έχει κάποια σημασία και εάν υπάρχουν τώρα Θράκες στη Νάξο σίγουρα όμως Ναξιώτες βρέθηκαν στον Έβρο. Ο Κώστας Μανωλάς πρόλαβε και άφησε έντονο το ίχνος του στην Αλεξανδρούπολη και στην ευρύτερη περιοχή, ο άλλος Μανωλάς, ο Ευάγγελος, ήρθε στην Ορεστιάδα, αγάπησε τον τόπο και τους ανθρώπους του και, πέρα από τα πανεπιστημιακά του καθήκοντα και υποχρεώσεις φρόντισε και φροντίζει να αναπτύξει και την εξωστρέφεια του Πανεπιστημίου. Συνεργάζεται με τους μεταπτυχιακούς φοιτητές και τους ξεχωριστούς ανθρώπους της τοπικής κοινωνίας, γεγονός που αποδεικνύεται και από το πολύ επιτυχημένο αυτό Συνέδριο .

Σας συγχαίρω για τις πρωτοβουλίες σας αυτές και εύχομαι καλή επιτυχία στις εργασίες του Συνεδρίου την οποία άλλωστε θεωρώ δεδομένη.

Καλλιόπη Ραδόγλου, Καθηγήτρια, Πρόεδρος Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας, Δ.Π.Θ.

Αγαπητοί διακεκριμένοι προσκεκλημένοι, αγαπητοί συνάδελφοι, αγαπητοί φοιτητές, Κυρίες και Κύριοι,

Σήμερα είμαστε πραγματικά χαρούμενοι γιατί παραβρισκόμαστε στην έναρξη του 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας.

Το συνέδριο αυτό, έχει πλέον γίνει θεσμός στην Ορεστιάδα και αυτό το επίτευγμα οφείλεται στον Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής Αναπληρωτή Καθηγητή Ευάγγελο Μανωλά. Τα δύο Τμήματα της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας, του Δ.Π.Θ., το Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης και το Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, που βρίσκονται στην Ορεστιάδα, δραστηριοποιούνται στο τομέα πρωτογενούς παραγωγής.

Όμως ο Αναπληρωτής Καθηγητής κ Ευάγγελος Μανωλάς προσπαθεί να διευρύνει τις δραστηριότητες του Τμήματός μας πέρα από τα συνήθη γνωστικά αντικείμενα και σε θέματα ιστορίας και πολιτισμικής κληρονομιάς της περιοχής. Έτσι, οι προσπάθειές του είχαν ως αποτέλεσμα τη διοργάνωση αυτού του συνεδρίου με τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Οι ενδιαφερόμενοι για αυτά τα θέματα βρήκαν ένα βήμα για να παρουσιάσουν όλες αυτές τις μελέτες και πληροφορίες που χωρίς αυτό δεν θα γίνονταν ευρέως γνωστές .

Αξίζει συγχαρητήρια η προσπάθεια του κ. Μανωλά καθώς και όλων των συνέδρων που τιμούν τις εργασίες αυτού του συνεδρίου. Η ιστορία της περιοχής αξίζει να καταγραφεί, να προβληθεί και να γίνει ευρύτερα γνωστή ώστε να συμβάλλει στην ανάπτυξη της.

Εύχομαι καλή επιτυχία στις εργασίες του συνεδρίου. Οι σύνεδροι που δεν είναι κάτοικοι Ορεστιάδας και επισκέπτονται για πρώτη φορά την περιοχή μας, θα έχουν μια καλή ευκαιρία να επισκεφτούν την πόλη με τα αξιοθέατά της και να περάσουν ένα ευχάριστο Σαββατοκύριακο.

Η συγκέντρωση όλων αυτών των εργασιών και πληροφοριών για την πολιτιστική κληρονομιά της Ορεστιάδας αποτελεί μια πλούσια πηγή γνώσης για τους μετέπειτα μελετητές.

Με τις σκέψεις αυτές εύχομαι καλή επιτυχία στις εργασίες του Συνεδρίου και καλή διαμονή στην πόλη μας.

Ευγενία Μπεζιρτζόγλου, Καθηγήτρια, Πρόεδρος Τμήματος Αγροτικής Ανάπτυξης, Σχολή Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας, Δ.Π.Θ.

Με ιδιαίτερη χαρά καλωσορίζω το 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας με θέμα «Πολιτιστική Κληρονομιά και Τοπική Ανάπτυξη» που διοργανώνεται στην πόλη της Ορεστιάδας υπό την αιγίδα της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και του Δήμου Ορεστιάδας με Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής τον Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Ευάγγελο Μανωλά.

Το Συνέδριο αυτό αποφασίστηκε να διοργανωθεί μετά την επιτυχή ολοκλήρωση του 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας προ διετίας.

Σε αυτή την ιδιαίτερα δύσκολη περίοδο που διανύει η χώρα μας και με στόχο της ευημερία του πολίτη, είναι υποχρέωσή μας να στηρίζουμε ουσιαστικά τον τόπο με την ανάδειξη της πολιτιστικής του κληρονομιάς ως πρόδρομο για την Τοπική Ανάπτυξη .

Στόχος του Συνεδρίου είναι να μεταλαμπαδεύσει επιστημονική γνώση και έρευνα με στόχο την υγιή μελλοντική πορεία του τόπου.

Μέσω του Πανελληνίου αυτού Συνεδρίου μας δίνεται η δυνατότητα να προβληθούν οι πολλαπλές όψεις του Τόπου και να διαμορφωθούν προτάσεις για αξιοποίηση πόρων, καλλιέργεια νέων ερευνητικών ιδεών και προοπτικών ανάπτυξης.

Το Συνέδριο εστιάζεται στην ιστορική εξέλιξη της Θράκης, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά της, στη διατήρηση των ηθών και εθίμων και αναβάθμιση του φυσικού και αστικού περιβάλλοντος με πολλαπλές δράσεις.

Τέλος, η ίδρυση της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας ΣΧΟΛΗΣ του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης με 2 Πανεπιστημιακά Τμήματα, το Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης και το Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων συμβάλλουν σημαντικά στον τόπο, στην εξέλιξή του και την ιστορία του.

Η ματιά στο παρελθόν του τόπου και στην ιστορική του εξέλιξη μας βοηθάει να μεταπλάσσουμε τα γεγονότα μέσα μας και να τα εξελίξουμε επιτυχώς στις ημέρες μας.

Συγχαρητήρια στον Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Ευάγγελο Μανωλά για την εύστοχη προσπάθεια του.

**Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΣΤΗ ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ
ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ**

Κωνσταντίνος Δεμερτζής και Λάζαρος Ηλιάδης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Είναι γεγονός ότι οι συναισθηματικές και νοητικές ικανότητες των μαθητών, μπορούν να ενεργοποιηθούν και να ενισχυθούν, μέσω της αξιοποίησης των σύγχρονων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών από την μουσειοπαιδαγωγική. Στόχος είναι η καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων και θετικών στάσεων απέναντι στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, των μουσείων και του φυσικού περιβάλλοντος. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται οι πλέον σύγχρονες τεχνολογίες υπολογιστικής νοημοσύνης, εικονικής και επαυξημένης πραγματικότητας, ασύρματων επικοινωνιών, καθώς και οι χωροευαίσθητες εφαρμογές εντοπισμού θέσης. Παράλληλα, γίνεται ιδιαίτερη μνεία στη χρήση και αξιοποίηση των ανωτέρω προσεγγίσεων στο χώρο των μουσείων, ενώ πραγματοποιείται μελέτη περίπτωσης εφαρμογής τους για το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας. Επίσης παρουσιάζονται κατάλληλες πρακτικές και μεθοδολογίες, οι οποίες προάγουν την ατομική ή συλλογική συμμετοχή, ενισχύουν τον ενεργητικό ρόλο του επισκέπτη, εξατομικεύουν την πολιτισμική εμπειρία και αναβαθμίζουν τη Μουσειοπαιδαγωγική, ενισχύοντας και υποβοηθώντας τον ρόλο του μουσειοπαιδαγωγού.

Λέξεις κλειδιά: *Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας, τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών, μουσειοπαιδαγωγική, υπολογιστική νοημοσύνη, εικονική πραγματικότητα, επαυξημένη πραγματικότητα*

Εισαγωγή

Η μουσειοπαιδαγωγική ως συνδετικός κρίκος μεταξύ παιδαγωγικής και μουσειολογίας

Πρόκειται για έναν σύγχρονο κλάδο της παιδαγωγικής επιστήμης ο οποίος αναζητά και προτείνει, σύγχρονες διδακτικές μεθόδους παιδαγωγικής πράξης στον χώρο του μουσείου. Πρόθεσή της είναι να λειτουργήσει ως διαμεσολαβητής μεταξύ των μαθητών - επισκεπτών και του μουσείου και κυρίως των μουσειακών αντικειμένων, με στόχο τη γνωστική, συναισθηματική και ψυχοκινητική προώθησή τους. Μέσα από την τέχνη και την επαφή με τα μουσειακά αντικείμενα οι μαθητές ενισχύουν την επαφή τους με τις ρίζες τους, συμβάλλοντας στην πνευματική και ηθική βελτίωσή τους, η οποία ενισχυμένη από τις γνώσεις των εκπαιδευτικών διαδικασιών, τους οδηγεί σε αυτογνωσία (Διγγελίδης 2006).

Είναι γεγονός ότι μέσα από κατάλληλα σχεδιασμένα μουσειοεκπαιδευτικά προγράμματα δημιουργούνται οι προϋποθέσεις, για την ανάπτυξη κριτικής σκέψης και γνώσεων, μώνοντας τους μαθητές στην «ανάγνωση» του υλικού πολιτισμού των προηγούμενων γενεών, θέτοντας ως ακρογωνιαίο λίθο την εκπαιδευτική αξία των αντικειμένων και τη μάθηση σε ένα οργανωμένο μουσειακό περιβάλλον (Tal & Morag 2007). Εισάγει με αυτόν το τρόπο η μουσειοπαιδαγωγική στην σχολική ζωή τον πολιτισμό και συνδέει τις μουσειακές γνώσεις με τις καθημερινές εμπειρίες, μέσω πρωτότυπων δραστηριοτήτων, οι οποίες προάγουν βασικές δεξιότητες, όπως την ομαδική εργασία και τη δημιουργικότητα, συμπληρώνοντας και

εμπλουτίζοντας με αυτόν τον τρόπο το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών του σχολείου. Με αυτόν τον τρόπο, το αναβαθμισμένο πλέον πρόγραμμα σπουδών, αξιοποιεί στο έπακρο το μαθησιακό – μουσειακό περιβάλλον και ενεργοποιώντας όλες τις αισθήσεις και τα συναισθήματα των μαθητών, προσφέρει βιωματικές εμπειρίες, δυνατότητες εμπέδωσης και κατανόησης των σχολικών γνώσεων και δυνατότητες ανάπτυξης κριτικής και αναλυτικής σκέψης (Reynolds & Vince 2008). Έτσι, το μουσείο διαδραματίζει βαρύνοντα ρόλο στην αγωγή και την εκπαίδευση, προσφέροντας δυνατότητες ανάπτυξης πολύπλευρων, δημιουργικών ικανοτήτων. Επιπλέον, επιτρέπει την καλλιέργεια της αισθητικής αγωγής, δίνοντας ευκαιρίες διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μέσω βιωματικών προσεγγίσεων και ενεργητικών μεθόδων μάθησης (Νάκου 2001).

Ουσιαστικά η μουσειοπαιδαγωγική επιστήμη λειτουργώντας προσθετικά στην παραδοσιακή παιδαγωγική, προωθεί την ενεργοποίηση των μαθητών μέσα από τη βιωματική εκπαίδευση, καθιστώντας τους, ενεργούς αποδέκτες και δημιουργούς της γνώσης. Η αυθεντικότητα του υλικού πολιτισμού περασμένων γενεών, σε συνδυασμό με την απaráμιλλη αισθητική των διαχρονικών αξιών των μουσειακών αντικειμένων, αποτελούν το βασικότερο εφαλτήριο για διάδραση μέσω των προσωπικών εμπειριών και έμπνευση για ένα χωροχρονικό ταξίδι. Επίσης, η κινητοποίηση της φαντασίας και της περιέργειας, θα οδηγήσουν σε διαφορετικές και πολλαπλές ερμηνείες και αφηγήσεις της ιστορικής μνήμης και γνώσης. Αντίστοιχα η εμπλοκή των μαθητών στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό των μουσειοπαιδαγωγικών δράσεων, θα προσφέρει συναισθηματική και ψυχική ελευθερία, θα καλλιεργήσει τον σεβασμό, θα δημιουργήσει ασφάλεια και εμπιστοσύνη για το παρόν και αισιοδοξία για το μέλλον, μέσω της κατανόησης, αποδοχής και συναίσθησης των γνώσεων και δεξιοτήτων των προηγούμενων γενεών (Τσιτούρη 2002).

Ιστορική αναδρομή

Επιχειρώντας μια ιστορική αναδρομή γίνεται αντιληπτό ότι τα μουσεία στην πορεία του χρόνου εφάρμοσαν πολλές θεωρίες γνώσης και μάθησης, όπως τη θεωρία του διδακτισμού, τη θεωρία του συμπεριφορισμού, τη θεωρία της ανακάλυψης και τη θεωρία του δομισμού (Μουσούρη 2000). Οι δυνατότητες αξιοποίησης του μουσείου ως ενεργού εκπαιδευτικού φορέα καθώς και η αξιοποίησή του ως πράξη παιδαγωγικής, εκτιμάται ότι ουσιαστικά διαφαίνεται από τα μέσα του 19ου αιώνα. Τότε θεσμοθετείται ο διευρυμένος ρόλος του και οι πολύπλευρες υπηρεσίες του προς την κοινωνία και την εξέλιξή της, ρόλοι οι οποίοι προσδιορίζονται στη συλλογή, μελέτη και έκθεση κατάλληλων τεκμηρίων που προσυπογράφουν και μαρτυρούν τον υλικό πολιτισμό των περασμένων γενεών (Κουτσελίνη & Θεοφιλίδης 2002).

Ο εκπαιδευτικός ρόλος των μουσείων καθιερώθηκε με την ίδρυση του μη κυβερνητικού οργανισμού International Council of Museums (ICOM) τον Νοέμβριο του 1946. Ο συγκεκριμένος οργανισμός αρχικά προσπάθησε να καταγράψει και στη συνέχεια να διαφυλάξει θεσμικά τα έργα της παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς, μετά και τις καταστροφές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το σημαντικότερο αποτέλεσμα της εν λόγω προσπάθειας ήταν η σταδιακή ανάπτυξη και τελικά καθιέρωσή της μουσειοπαιδαγωγικής επιστήμης, ως τον επιστημονικό κλάδο της παιδαγωγικής που προάγει τον πολιτισμό και την γνώση του υλικού πολιτισμού μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί, ότι σημαντικό ρόλο επίσης έπαιξαν τα κινήματα εκδημοκρατισμού της γνώσης και της επικοινωνιακής λειτουργίας και πολιτικής των μουσείων (Ανδρέου 1996).

Η μουσειοπαιδαγωγική στη σύγχρονη εποχή έχει γίνει αναπόσπαστο τμήμα της εκπαίδευσης, ενώ τα μουσεία υλοποιώντας εκπαιδευτικά προγράμματα στους χώρους τους, δίνουν τη δυνατότητα για ουσιαστική και εμπειρισταωμένη έρευνα και συσχετισμό του υλικού πολιτισμού του χθες με τον αντίστοιχο του σήμερα και της αποκωδικοποίησης και ανάλυσης του τρόπου σκέψης και λειτουργίας των περασμένων γενεών (Τσιτούρη 2002).

Ο ρόλος του μουσειοπαιδαγωγού

Οι μουσειοπαιδαγωγοί σχεδιάζουν και υλοποιούν εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές με σκοπό να προσεγγίσουν το μουσείο με πιο ενεργό και βιωματικό τρόπο. Ο ρόλος τους μπορεί επιγραμματικά να περιγραφεί όπως παρακάτω (Νάκου, 2001):

1. Να σχεδιάζουν και να δομούν εκπαιδευτικά προγράμματα προσαρμόζοντάς τα στις ανάγκες και το γνωστικό επίπεδο της ηλικιακής ομάδας στην οποία απευθύνονται.
2. Να θέτουν εφικτούς στόχους που θα επιτυγχάνονται από τα εκπαιδευτικά προγράμματα που σχεδιάζουν.
3. Να καλλιεργούν αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης στο χώρο του μουσείου, ενθαρρύνοντας την κοινωνικότητα και την αλληλεπίδραση μεταξύ των παιδιών.
4. Να χρησιμοποιούν τα κατάλληλα εκπαιδευτικά εργαλεία και τις τεχνικές ώστε να εμπλέξουν τα παιδιά γνωστικά και συναισθηματικά.
5. Να συνδέσουν τις επισκέψεις με την καθημερινή ζωή και τα ενδιαφέροντα των παιδιών, λειτουργώντας ως συνδετικός κρίκος μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος.
6. Να εκφράσουν τους στόχους και τις επιδιώξεις των προγραμμάτων με λόγια απλά για πράγματα οικεία, αλλά και με καινούργιες έννοιες.
7. Να δημιουργήσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να ενεργοποιήσουν τη σκέψη, τη φαντασία και το συναίσθημα των μαθητών.
8. Να παρέχουν ευελιξία στα προγράμματα που σχεδιάζουν ώστε αυτά να προσαρμόζονται στις αντιδράσεις των παιδιών και στις απαιτήσεις της επικαιρότητας.
9. Να δημιουργούν σενάρια όπου τα παιδιά θα είναι οι πρωταγωνιστές οι οποίοι θα λαμβάνουν πρωτοβουλίες, τα υλικά του μουσείου θα αποτελούν τα αντικείμενα έρευνας και οι μουσειοπαιδαγωγοί ή οι καθηγητές θα είναι απλά οι συντονιστές τις διαδικασίας.
10. Να ενθαρρύνουν την εμπλοκή του σώματος των παιδιών, ενώ παράλληλα να τα βοηθήσουν ώστε αυτά να εκφραστούν λεκτικά και σωματικά.

Στόχοι

Λαμβάνοντας υπόψη την σημαντικότητα της προσφοράς της μουσειοπαιδαγωγικής στην παιδαγωγική διαδικασία καθώς και το ρόλο των μουσειοπαιδαγωγών, στην παρούσα εργασία πραγματοποιείται μια προσέγγιση του τρόπου με τον οποίο οι πλέον σύγχρονες τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών, μπορούν να αξιοποιηθούν για την μεγιστοποίηση της εμπειρίας των επισκεπτών στο χώρο των μουσείων, καθώς και του τρόπου που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για μουσειοπαιδαγωγικούς σκοπούς. Η συγκεκριμένη προσέγγιση και οι στόχοι της εργασίας πραγματοποιούνται με δύο εξειδικευμένες προτάσεις – μελέτες περίπτωσης εφαρμογών, που μπορούν να εφαρμοστούν στο Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας.

Σύγχρονες τεχνολογίες πληροφορικής - επικοινωνιών και μουσειοπαιδαγωγική

Γενική επισκόπηση

Σήμερα οι σύγχρονες τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών προσφέρουν στη μουσειοπαιδαγωγική μία ευρεία γκάμα ψηφιακών καινοτομιών για την υποστήριξη και τον εμπλουτισμό των προγραμμάτων της, αναβαθμίζοντας ουσιαστικά την εμπειρία των μαθητών. Ένα μέρος αυτών των μέσων αφορά το διαδίκτυο όπου οι μαθητές μπορούν να τις χρησιμοποιήσουν ομαδικά ή ανεξάρτητα, οργανώνοντας και προετοιμάζοντας κατάλληλα την επικείμενη επίσκεψή τους στο μουσείο. Οι εφαρμογές αυτές περιλαμβάνουν συνήθως κοινωνικά δίκτυα, εικονικές περιηγήσεις, ψηφιοποιημένα εκθέματα, κτλ. Αντίστοιχα ένα άλλο μέρος των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών αφορά σε εφαρμογές που

έχουν σχεδιαστεί για χρήση μέσα στο μουσείο και έχουν ως στόχο να εμπλουτίσουν την μουσειοπαιδαγωγική επίσκεψη. Συνήθεις εφαρμογές για χρήση εντός του μουσείου αφορούν εφαρμογές για κινητές συσκευές όπως χωροευαίσθητες εφαρμογές, εφαρμογές εικονικής ή επαυξημένης πραγματικότητας και εφαρμογές τεχνητής νοημοσύνης.

Χωροευαίσθητες εφαρμογές

Οι χωροευαίσθητες εφαρμογές μεγιστοποιούν τη χρήση των υπηρεσιών εντοπισμού θέσης (Location Based Services LBS) και αναφέρεται σε όλες εκείνες τις τεχνολογίες, οι οποίες προσφέρουν βελτιστοποιημένες και στοχευόμενες υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας σε χρήστες κινητής μονάδας, βάσει του γεωγραφικού εντοπισμού και προσδιορισμού τους. Οι εφαρμογές αυτές σχεδιάζονται με βάση τις LBS υπηρεσίες για συγκεκριμένους χώρους, λαμβάνοντας υπόψη τη θέση του χρήστη στον χώρο. Οι εφαρμογές αυτές δημιουργούνται για κινητές συσκευές και αξιοποιούν είτε τις δυνατότητες των συσκευών αυτών να αναγνωρίζουν τη θέση του χρήστη στον χώρο, όπως με χρήση τεχνολογίας GPS, είτε εκμεταλλευόμενες άλλες δυνατότητες ενσωματωμένων αισθητήρων στις φορητές συσκευές όπως η κάμερα, το γυροσκόπιο, η πυξίδα, προκειμένου να αποκωδικοποιήσουν ψηφιακή πληροφορία που είναι ενσωματωμένη στον χώρο όπως με χρήση τεχνολογίας QR codes (Dimaraki 2012).

Αξιοποιώντας τις δυνατότητες των υπηρεσιών εντοπισμού θέσεως καθώς και των αντίστοιχων χωροευαίσθητων εφαρμογών, οι μαθητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις κινητές συσκευές τους για να συλλέξουν ή να εκμαιεύσουν πληροφορίες που σχετίζονται με κάποιο εκθεσιακό αντικείμενο ή σημείο του μουσείου, να συμμετάσχουν σε βιωματικές εκπαιδευτικές διεργασίες όπως την επίλυση ενός γρίφου σε κάποια δεδομένη χρονική στιγμή ή θέση, να αλληλοεπιδράσουν με τον χώρο ή τα αντικείμενα, όπως π.χ. να ζητήσουν πληροφορίες από ψηφιακές οντότητες (avatar), να τροποποιήσουν την κατάσταση ενός ψηφιακού αντικειμένου όταν βρεθούν σε κατάλληλη θέση π.χ. ξεκλειδώνοντάς το ώστε να το βλέπουν όλοι ή κλειδώνοντάς το, απαγορεύοντας την πρόσβαση στην ψηφιακή πληροφορία και να μεταφέρουν ψηφιακά αντικείμενα και πληροφορίες μεταξύ κινητών συσκευών.

Υπό αυτό το πνεύμα γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι οι χωροευαίσθητες εφαρμογές είναι κατάλληλες για την υποστήριξη και αξιολόγηση της πολιτισμικής εμπειρίας και την ανάδειξη της αξίας του υλικού πολιτισμού, ενώ κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικές και αναγκαίες για τους σύγχρονους στόχους της μουσειοπαιδαγωγικής και τη συσχέτιση της παιδείας με τους χώρους πολιτισμού. Επίσης είναι κατάλληλες ώστε να παρέχουν δυνατότητες διασύνδεσης της εμπειρίας με το πριν και το μετά της επίσκεψης καθώς και με το γενικότερο πλαίσιο του εκπαιδευτικού προγράμματος που εντάσσονται. Παραδείγματα τέτοιων εφαρμογών μπορεί να είναι ψηφιακοί οδηγοί (guides), χωροευαίσθητες διαδραστικές ιστορίες ή παιχνίδια, κλπ.

Εφαρμογές υπολογιστικής νοημοσύνης

Η υπολογιστική νοημοσύνη αποτελεί σημείο τομής μεταξύ πολλαπλών επιστημών όπως της πληροφορικής, της ψυχολογίας, της φιλοσοφίας, της νευρολογίας, της γλωσσολογίας και της επιστήμης μηχανικών, με στόχο τη σύνθεση ευφυούς συμπεριφοράς, με στοιχεία συλλογιστικής, μάθησης και προσαρμογής στο περιβάλλον, ενώ συνήθως εφαρμόζεται σε μηχανές ή υπολογιστές ειδικής κατασκευής. Στα πλαίσια της μουσειοπαιδαγωγικής, η αξιοποίηση των τεχνολογιών υπολογιστικής νοημοσύνης αφορούν τις δυνατότητες δημιουργίας, αναπαραγωγής και αναπαράστασης τόπων, κτιρίων, μνημείων, ακόμα και ανθρώπων, στηριζόμενοι σε ερευνητικές εργασίες ή σε πραγματικές πηγές που διασώζονται. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται άπειρα εναλλακτικά σενάρια περιηγήσεων στον ίδιο χώρο, τα οποία εξελίσσονται σε πραγματικό χρόνο. Φυσικά οι τεχνολογίες αυτές μπορούν να συνδυαστούν από πλήθος άλλων εφαρμογών, ενσωματώνοντας παράλληλα κάθε είδους ψηφιακό περιεχόμενο, όπως βίντεο, ψηφιακές προβολές, περιεχόμενο διαδικτύου, κτλ (Fidas et al. 2015).

Η υπεροχή από την εμπλοκή των τεχνολογιών υπολογιστικής νοημοσύνης στην μουσειοπαιδαγωγική, έγκειται στη διπλή δυνατότητα που έχουν να δημιουργούν την αίσθηση της εμπύθισης σε εικονικούς χώρους, δημιουργώντας την αίσθηση της πραγματικής εμπλοκής

και παραμονής σε έναν διαφορετικό κόσμο άλλης εποχής και της παράλληλης διαδραστικότητας με αυτόν τον εικονικό κόσμο - χώρο και τα αντικείμενα που τον συνθέτουν. Έτσι οι μαθητές μετατρέπονται από απλοί θεατές σε πρωταγωνιστές μιας ρεαλιστικής παράστασης που ανάλογα με το μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα εξελίσσεται δυναμικά και σε πραγματικό χρόνο, καθορίζοντας τις βιωματικές εμπειρίες τους, καθώς αλληλοεπιδρούν με το χώρο και τα μουσειακά αντικείμενα (Yiannoutsou et al. 2014).

Εφαρμογές Εικονικής και Επαυξημένης Πραγματικότητας

Ως εικονική πραγματικότητα μπορεί να οριστεί ένας τρόπος επικοινωνίας μεταξύ ανθρώπου και μηχανής, με βασικό χαρακτηριστικό του την υιοθέτηση συσκευών απεικόνισης και αλληλεπίδρασης των ανθρώπινων αισθήσεων. Π.χ. είναι πρωταρχικής σημασίας ένα σύστημα εικονικής πραγματικότητας να παρέχει στερεοσκοπική εικόνα, δηλαδή δύο εικόνες από διαφορετική οπτική γωνία, μία για κάθε μάτι του χρήστη, έτσι ώστε να δημιουργηθεί η αίσθηση του βάθους στο χώρο. Παράλληλα, η εκτεταμένη χρήση στερεοσκοπικού ήχου, επιτρέπει την επαύξηση της εμπειρίας, ενώ η αφή η οποία επιτυγχάνεται με χρήση ειδικού εξοπλισμού, προσφέρει επιπλέον διάδραση και προκειμένου ο χρήστης να καθοδηγείται διευκολύνοντάς τον στην εκτέλεση κάποιων συγκεκριμένων ενεργειών. Αν όλα τα παραπάνω συνδυαστούν και με την ανίχνευση των κινήσεων του χρήστη με κατάλληλες συσκευές ανίχνευσης, έτσι ώστε το εικονικό περιβάλλον να συμπεριφέρεται όπως και το πραγματικό, τότε η όλη εμπειρία που θα αποκτήσει ο χρήστης μπορεί να είναι άκρως ρεαλιστική (Moussouri & Roussos 2014).

Αντίστοιχα η επαυξημένη πραγματικότητα είναι η τεχνολογία που σε πραγματικό χρόνο επιτρέπει την εμφάνιση εικονικής πληροφορίας με χωροχρονική συσχέτιση, έτσι ώστε ο χρήστης να μπορεί να αντιληφθεί τα εικονικά στοιχεία που του παρατίθενται, ως μέρος του φυσικού κόσμου. Συγκεκριμένα η τεχνολογία αυτή επιτρέπει τη ζωντανή προβολή ενός φυσικού περιβάλλοντος του οποίου όμως η πραγματικότητα είναι επαυξημένη με την προβολή πληροφοριών αλλά και εικονικών προσώπων ή χώρων σχεδιασμένων από συστήματα επαυξημένης πραγματικότητας, όπως π.χ. προγράμματα κινητών εφαρμογών, ηλεκτρονικές συσκευές, οθόνες, ειδικά γυαλιά επαυξημένης πραγματικότητας, κτλ. Στα συγκεκριμένα συστήματα, τα οποία ενισχύονται με τεχνολογίες θέσεως όπως GPS, αισθητήρες, κτλ παρέχονται πληροφορίες που περιλαμβάνουν κείμενα, ήχους και βίντεο και αφορούν ειδικά τη γεωγραφική θέση που βρίσκεται ο χρήστης και στοχεύει η κάμερα του (Munley & Munley 2012).

Η χρήση των παραπάνω τεχνολογιών από τη μουσειοπαιδαγωγική και κυρίως ο συνδυασμός των τεχνολογιών εικονικής και επαυξημένης πραγματικότητας με τις αντίστοιχες των υπολογιστικής νοημοσύνης και χωροευσίθητων εφαρμογών, επιτρέπουν την ενσωμάτωση σε πραγματικό χρόνο διάδρασης μεταξύ εικονικών και πραγματικών στοιχείων και ιδιαίτερα παρουσιαστών τύπου avatar, με τη χρήση ειδικών τεχνολογιών καταγραφής και μοντελοποίησης της κίνησης. Οι δυνατότητες αυτές κορυφώνουν την παιδαγωγική εμπειρία, πολλαπλασιάζοντας την αίσθηση εμπύθισης των μαθητών, καθώς και τις εκπαιδευτικές και εκφραστικές χρήσεις του προγράμματος εκπαίδευσης προσφέροντας μοναδικές εμπειρίες, γνώσης και ψυχαγωγίας.

Εφαρμογές εξατομίκευσης της πολιτιστικής εμπειρίας

Η χρήση της τεχνολογίας για την εξατομίκευση της πολιτιστικής εμπειρίας στα πλαίσια της μουσειοπαιδαγωγικής έχει ως βασικό σκοπό και εν δυνάμει στόχο, την προσαρμογή της πολιτισμικής εμπειρίας, στην εμπειρία, τα ενδιαφέροντα και τις γνώσεις του κάθε εκπαιδευόμενου. Σε αυτό το πλαίσιο η τεχνολογία αξιοποιείται, για την καταγραφή των στοιχείων συμπεριφοράς των εκπαιδευομένων μέσω της κατάταξής τους σε βάση εξατομικευμένων πληροφοριών που εξάγονται από ερωτηματολόγια, από το συνολικό ιστορικό των επισκέψεών του σε χώρους πολιτισμού ή τα ειδικά ενδιαφέροντά του, από το περιεχόμενο που δημοσιεύει στα κοινωνικά δίκτυα, τις ομάδες που έχει ενταχθεί και το ενδιαφέρον του για το πολιτιστικό περιεχόμενο και τέλος από τη δυναμική καταγραφή της

συμπεριφοράς του την ώρα που κινείται στο συγκεκριμένο μουσείο, το είδος των εκθεμάτων που προτιμά, τον χρόνο που περνάει μπροστά από αυτά, αν επιστρέφει σε κάποιο έκθεμα, αν τα βλέπει με τη σειρά κλπ (Bohnert et al. 2008).

Με βάση την καταγραφή της συμπεριφοράς των χρηστών από τεχνολογίες ανάλυσης δεδομένων και μηχανικής μάθησης, μπορεί να πραγματοποιηθεί η εξαγωγή της συγκεκριμένης γνώσης και η αξιοποίησή της για στοχευμένες προτάσεις εξατομικευμένων εκπαιδευτικών μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων.

Μελέτη περίπτωσης: Το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας

Γενικά

Το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας περιλαμβάνει ιστορικό και λαογραφικό υλικό της Ανατολικής Θράκης, της Ανατολικής Ρωμυλίας και της Δυτικής Θράκης. Τα εκθέματα του περιλαμβάνουν στοιχεία του υλικού πολιτισμού του Θρακικού πληθυσμού της περιόδου 1800-1950 όπως ανδρικές και γυναικείες παραδοσιακές φορεσιές της Θράκης, εκκλησιαστικά σκεύη, γεωργικά και επαγγελματικά εργαλεία, μουσικά όργανα και είδη οικιακής. Για τα εκθέματα του συγκεκριμένου μουσείου, προτείνονται και παρουσιάζονται δύο εφαρμογές οι οποίες θα μπορούσαν να αναπτυχθούν και να ενσωματώσουν σενάρια χρήσης των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών που παρουσιάστηκαν στις προηγούμενες παραγράφους και των τρόπων αξιοποίησής τους από την μουσειοπαιδαγωγική επιστήμη.

Προσωποποιημένη ξενάγηση μέσω της χωροευαίσθητης εφαρμογής «Στράβων»

Η πρώτη πρόταση αφορά την υλοποίηση μιας χωροευαίσθητης εφαρμογής με το όνομα «Στράβων», η οποία προτείνεται και παρουσιάζεται στην συγκεκριμένη εργασία. Πρόκειται για μια δυναμική εφαρμογή η οποία μπορεί να αξιοποιήσει τις πραγματικές ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του επισκέπτη, στοχεύοντας στην παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών, προσαρμοσμένων στις εκάστοτε απαιτήσεις, αναδεικνύοντας το σύγχρονο τρόπο φιλοξενίας και αισθητικής του μουσείου και κατ' επέκταση της Ορεστιάδας. Αποτελεί μια εφαρμογή εντοπισμού θέσεως υψηλής ακρίβειας εσωτερικών χώρων, για χρήστες κινητών ασύρματων φορητών συσκευών, βάσει του γεωγραφικού εντοπισμού και προσδιορισμού τους, προσφέροντας εξειδικευμένες υπηρεσίες, βάσει των προτιμήσεων του χρήστη, οι οποίες ανατροφοδοτούνται δυναμικά από υλικό διαδικτύου σημασιολογικού ιστού και κοινωνικών μέσων. Προτείνεται ώστε να μπορεί να συνδυάσει ένα ευρύ σύνολο τεχνολογιών όπως A-GPS, WiMAX, WLAN, WSN, Bluetooth, Infrared, RFID, οι οποίες μπορούν να προσφέρουν βελτιστοποιημένες και στοχευόμενες υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας. Ως προϋπόθεση, θεωρείται η ανάπτυξη ανάλογων ασύρματων δικτύων στον ευρύτερο χώρο του μουσείου και σε κατάλληλες θέσεις, ώστε να μπορεί να εφαρμοστεί η υπό εξέταση υλοποίηση, έτσι ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ηλεκτρονικός ξεναγός, προσθέτοντας μια ξεχωριστή εμπειρία αναλυτικής, έγκυρης, δυναμικής ξενάγησης, βελτιώνοντας την αλληλεπίδραση με το περιβάλλον αλλά και με τους άλλους χρήστες-επισκέπτες και προσθέτοντας νέες δυνατότητες στα πλαίσια της μουσειοπαιδαγωγικής.

Η προτεινόμενη εφαρμογή «Στράβων» θα παρέχεται δωρεάν από αποθετήρια εφαρμογών κινητών όπως τα Google Play Store, App Store, κτλ. Θα παρέχει διασύνδεση με τα κοινωνικά δίκτυα και την ιστοσελίδα του μουσείου, πληροφορίες, νέα και δράσεις που σχεδιάζονται καθώς και γενικότερα θέματα ενημέρωσης σχετικά με το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας. Οι χρήστες της εφαρμογής θα μπορούν να δηλώσουν τα ενδιαφέροντά τους, να συμπληρώσουν πληροφορίες σχετικές με τα εκθέματα, να κοινοποιήσουν τις εμπειρίες τους, να προτείνουν ειδικές πληροφορίες, κτλ. Κατά τη μετάβαση ενός χρήστη κάτοχου της εφαρμογής στο μουσείο, η εφαρμογή θα τον ενημερώνει για την γενικότερη διάταξη των εκθεμάτων, την διάταξη του χώρου και παράλληλα θα τον βοηθά να επιλέξει μια βέλτιστη διαδρομή κάνοντας προτάσεις ανάλογα με τα ενδιαφέροντά του. Θα του παρέχει γενικές πληροφορίες για το μουσείο και την ιστορία του, τον τρόπο

συλλογής των εκθεμάτων, την ιστορία της πόλης, κτλ ενώ όταν πλησιάζει ένα έκθεμα θα ξεκινάει αυτόματα την ενημέρωση για το συγκεκριμένο πλέον έργο. Π.χ. όταν θα πλησιάζει την ανδρική παραδοσιακή φορεσιά των Μάρηδων, θα ξεκινάει ενημέρωση σχετικά με την συγκεκριμένη φορεσιά (από τι αποτελείται, πως φοριέται, πότε την φορούσαν, κτλ). Αντίστοιχα όταν θα πλησιάζει την γυναικεία, θα του γίνεται αντίστοιχη ενημέρωση για την γυναικεία φορεσιά. Όταν απομακρύνεται ή πλησιάζει κάποιο επόμενο θα ξεκινάει αυτόματη ξενάγηση στο επόμενο και ούτω καθεξής.

Η ξενάγηση θα μπορεί να συνδυάζει πληροφορίες και σχόλια από το διαδίκτυο, ειδήσεις, επίκαιρα πολιτιστικά δρώμενα ή γεγονότα που ενδέχεται να σχετίζονται με τα ενδιαφέροντά του, καθώς και ανάλογους εκθεσιακούς ή αρχαιολογικούς χώρους της ευρύτερης περιοχής, με πληροφορίες για τον τρόπο και τον χρόνο επισκέψεώς τους, λαμβάνοντας υπόψη την ώρα της ημέρας και το πρόγραμμα λειτουργίας των αξιοθέατων, αλλά και στοιχεία όπως τοπικές ειδήσεις, αστυνομικό δελτίο, πληροφορίες καιρού, κυκλοφοριακή κίνηση και γενικότερα συμβάντα, που ενδεχομένως να επηρεάσουν το δρομολόγιό του.

Η προτεινόμενη εφαρμογή, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία χωροευαίσθητων ιστοριών μουσειοπαιδαγωγικού χαρακτήρα. Π.χ. για την ανάπτυξη μιας ιστορίας που θα εξελίσσεται σε σχέση με τον χώρο ή συμπληρώνεται σε σχέση με τον χώρο αλλά και τον χρόνο και θα αφορά την πόλη της Ορεστιάδας, την ιστορία της, τον τρόπο που αυτή οικοδομήθηκε, τους πρώτους της κατοίκους, κτλ.

Η σχέση ιστορίας-χώρου μπορεί να πάρει διάφορες μορφές όπως π.χ. τα μέρη της ιστορίας να ξεκλειδώνονται καθώς ο εκπαιδευόμενος μεταβαίνει από το ένα σημείο του χώρου στο επόμενο ή η ιστορία να καθοδηγεί τον εκπαιδευόμενο να εξερευνήσει τον χώρο δίνοντάς του μια οπτική γωνία για να δει αυτόν τον χώρο.

Η εξέλιξη και η πλοκή επίσης θα μπορεί να βασίζεται σε τεχνικές με χρήση QR Codes (Quick Response Code). Τα QR Codes είναι μικρές τετράγωνες συνήθως εικόνες, που μοιάζουν με barcodes και στις οποίες μπορεί να συμπεριληφθεί ψηφιακή πληροφορία η οποία μπορεί να αποκαλυφθεί όταν σκαναριστεί από κατάλληλο λογισμικό το οποίο συνοδεύει κάθε κινητή συσκευή, τους QR readers. Έτσι οι εκπαιδευόμενοι θα μπορούν να διαβάσουν με QR code τις πληροφορίες για τα εκθέματα που σχετίζονται με την εξέλιξη της χωροευαίσθητης μουσειοπαιδαγωγικής ιστορίας, λαμβάνοντας τις ανάλογες πληροφορίες στην κινητή τους συσκευή.

Digital Escape Orestiada Museum

Η δεύτερη πρόταση αφορά την δημιουργία με χρήση σύγχρονων τεχνολογιών ενός μουσειοπαιδαγωγικού Digital Escape Room για την περίπτωση του Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας.

Το δωμάτιο απόδρασης είναι θεματικό, περιπετειώδες παιχνίδι, στο οποίο ομάδες εισέρχονται σε ένα θεματικό δωμάτιο και κλειδώνονται μέσα σε αυτό. Στόχος είναι η ομάδα να αποδράσει μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, επιλύοντας μία σειρά από γρίφους ή αποστολές. Το χρονικό διάστημα ποικίλλει συνήθως και κυμαίνεται από 60 λεπτά μέχρι και 3 ώρες. Τα δωμάτια απόδρασης μπορούν να ποικίλλουν και να διαδραματίζονται σε φανταστικές τοποθεσίες, όπως κελιά φυλακής, διαστημόπλοια, στοιχειωμένο σπίτι ή ακόμα και μαγεμένα δάση.

Για τη δημιουργία ενός μουσειοπαιδαγωγικού Digital Escape Room για την περίπτωση του Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας, απαιτείται αρχικά η δημιουργία ενός κατάλληλου σεναρίου, το οποίο θα εμπλέκει τα παιδιά σε ένα παιχνίδι γνώσης με βάση τα εκθέματα του μουσείου και την ιστορία της Νέας Ορεστιάδας. Για την υλοποίηση προτείνεται η χρήση σύνθετων συστημάτων επαυξημένης πραγματικότητας, τα οποία υποστηρίζουν δυναμικά μεταβαλλόμενες ξεναγήσεις στον πραγματικό χώρο του μουσείου, προσφέροντας διαδραστικά παιχνίδια, ξεναγήσεις επαυξημένης πραγματικότητας, προσαρμοζόμενες διαδρομές κατά τις οποίες ο χρήστης μετακινείται στον χώρο και καθορίζει την εξέλιξη της αφήγησης και την προβολή του ανάλογου περιεχομένου. Ουσιαστικά με την χρήση της επαυξημένης πραγματικότητας αναγνωρίζονται σύνθετες εικόνες και φυσικά

αντικείμενα ως ερεθίσματα για να προβάλλεται στο χρήστη το επιλεγμένο πολυμεσικό περιεχόμενο, επαυξάνοντας την εμπειρία του. Έτσι οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη φορητή τους συσκευή, κινητό τηλέφωνο ή ταμπλέτα και να λάβουν περισσότερες πληροφορίες για ένα αντικείμενο, ένα κτίριο ή έναν χώρο. Η συγκεκριμένη ενέργεια ολοκληρώνεται παράλληλα με την χρήση QR-codes τα οποία μπορούν να συνοδεύουν την περιγραφή ενός αντικειμένου και τα οποία μπορούν να προσφέρουν την επιπλέον πληροφορία που συνοδεύει το αντικείμενο. Αντίστοιχα η ψηφιακή πληροφορία της επαυξημένης πραγματικότητας που θα συνοδεύει το αντικείμενο, θα εμφανίζεται στην οθόνη της συσκευής όταν ο χρήστης θα εστιάζει με την συσκευή επάνω στο συγκεκριμένο αντικείμενο. Η εν λόγω τεχνολογία μπορεί να περιλαμβάνει, επιπλέον, ήχο, τρισδιάστατα γραφικά, προβολή ταινίας μικρού μήκους, κτλ. Π.χ. όταν ο χρήστης θα εστιάζει πάνω στο ησιόδειο άροτρο (αλέτρι) που εκτίθεται στο Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Νέας Ορεστιάδας και Περιφέρειας, θα εμφανίζεται μια αναπαράσταση σε ψηφιακή μορφή επαυξημένης πραγματικότητας, με το αλέτρι στην παραδοσιακή του μορφή που το σέρνουν βόδια.

Συμπεράσματα

Οι σύγχρονες τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών σε συνδυασμό με το διαδίκτυο, προσφέρουν στη μουσειοπαιδαγωγική, καινοτόμες τεχνικές λύσεις για την κορύφωση της πολιτισμικής εμπειρίας και την ανάδειξη της αξίας των μουσειακών αντικειμένων, ως ένα από τα σημαντικότερα πεδία της παιδαγωγικής επιστήμης. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η μουσειοπαιδαγωγική θέτει το γενικό πλαίσιο, τα χαρακτηριστικά και οι δυνατότητες των τεχνολογιών αυτών μπορούν να εμπλουτίσουν τις ήδη γνωστές και δοκιμασμένες πρακτικές που χρησιμοποιούνται, προσθέτοντας επιπλέον έναν ενεργητικό παράγοντα στη διαμόρφωση της μουσειακής εμπειρίας, αναδεικνύοντας τον βιωματικό χαρακτήρα της μάθησης. Αντίστοιχα ο ρόλος των τεχνολογιών και συνάμα των εξελίξεων που αυτές σηματοδοτούν, αποτελεί το βασικό εφελκυστικό που μπορεί να οδηγήσει σε νέες πρακτικές, οι οποίες προωθούν τη συμμετοχή σε δράσεις, καλλιεργούν τον σεβασμό στις προηγούμενες γενιές, υπογραμμίζουν την ανάγκη διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και διαμορφώνουν την πολιτισμική εμπειρία με νέες μεθόδους, ανακαλύπτοντας τις καινούριες ανεξερεύνητες της πτυχές.

Συμπερασματικά θα πρέπει να σημειωθεί και να επισημανθεί ότι αναβαθμίζοντας και εξαιρώντας την οπτική της τεχνολογίας ως έναν απολύτως σημαντικό νέο παράγοντα της μουσειοπαιδαγωγικής, δεν παραγκωνίζονται ή απαξιώνονται οι πρακτικές που η εν λόγω επιστήμη χρησιμοποιεί. Αντίθετα, η συγκεκριμένη πρακτική υπογραμμίζει την ανάγκη διαρκούς αξιοποίησης της τεχνολογίας στον χώρο της μουσειοπαιδαγωγικής, η οποία είναι μια δημιουργική διαδικασία που βασίζεται σε μια διαρκώς εξελισσόμενη διαλεκτική σχέση ανάμεσα στις δυνατότητες που αυτή παρέχει και στις βασικές αντιλήψεις, θεωρήσεις και πρακτικές που η τεχνολογία προτάσσει.

Βιβλιογραφία

1. Ελληνόγλωσση

- Ανδρέου, Α. (1996). *Ιστορία, Μουσείο και Σχολείο*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Δεδούση.
- Διγγελίδης, Ν. (2006). Προεκτείνοντας το Φάσμα - Ανασκόπηση και Κριτική Ανάλυση της Ταξινόμησης των Μεθόδων Διδασκαλίας του Mosston: Μέρος Ι. Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή και τον Αθλητισμό. Vol 4, pp. 131-141.
- Κουτσελίνη, Μ., Θεοφιλίδης, Χ. (2002). *Διερεύνηση και Συνεργασία*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας.
- Μουσουρή, Θ. (2000). *Σχεδιασμός και Αξιολόγηση Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Σημειώσεις.
- Νάκου, Ε. (2001). *Μουσεία, Εμείς, τα Πράγματα και ο Πολιτισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.

Τσιτούρη, Α. (2002). Το Μουσείο, ένα δυναμικό εργαλείο εκπαίδευσης. 6ο Περιφερειακό Σεμινάριο Μουσείο και Σχολείο, Καβάλα, Σεπτέμβριος 2002, pp. 22-25.

II. Ξενόγλωσση

- Bohnert, F., Zukerman, I., Berkovsky, S., Baldwin, T., Sonenberg, L. (2008). Using Interest and Transition Models to Predict Visitor Locations in Museums. *AI Communications*. Vol. 21, No. 2-3, pp. 195-202.
- Dimaraki, E. (2012). Visitor engagement through location-sensitive mobile applications: The case for object-focused interpretive tools. Σε: Καραγιαννίδης, Χ., Πολίτης, Π. και Καρασαββίδης, Ι. (Επιμ), Πρακτικά του 8ου Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή «Τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας στην εκπαίδευση», Βόλος 28-30 Σεπτεμβρίου 2012. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, pp. 672-677.
- Fidas, C., Sintoris, C., Yiannoutsou, N., Avouris, N. (2015). A survey on tools for end user authoring of mobile applications for cultural heritage. In: *Proceedings of the 6th International Conference on Information, Intelligence, Systems and Applications (IISA), Workshop on Mobile Hypermedia Applications for Culture, Corfu, Greece*. IEEE, pp. 1-5.
- Moussouri, T., Roussos, G. (2014). Mobile sensing, BYOD and big data analytics: New technologies for audience research in museums. *Participations: Journal of Audience and Reception Studies*. Vol. 11, No. 1, pp. 270-285.
- Munley, M.E. (2012). Early Learning in Museums A Review of Literature Prepared for Smithsonian Institution's Early Learning Collaborative Network and Smithsonian Early Enrichment Center (SEEC). Retrieved on 15 November 2018 from: <https://www.si.edu/seec/resources>
- Tal, T., Morag, O. (2007). School visits to natural history museums: Teaching or enriching? *Journal of Research in Science Teaching*. Vol. 44(5), pp. 747-769.
- Reynolds, M., Vince, R. (2008). *Experiential Learning and Management Education*. New York: Oxford University Press.
- Yiannoutsou, N., Anastasaki, S., Mavini, C., Manoli, V., Dimaraki, E., Avouris, N., Sintoris, C. (2014). On establishing contact with cultural objects: The role of a location based game in supporting visitors to engage with contemporary art. In: *International Conference on Interactive Mobile Communication Technologies and Learning, Thessaloniki November 13-15*. IEEE, pp. 290-295.